

تلمیحات ادبی

## منبع: کتب آسمانی، تاریخ ملل

## موضوع: عیسی بن مریم

- ۱ پیامبری بود که با دم روح بخش خود مردگان را زنده می کرد.
- ۲ مخالفان او وی را به صلیب کشیدند.
- ۳ مطابق کتاب قرآن او زنده است و در آسمان چهارم است.
- ۴ مادرش مریم بدون ازدواج او را زاد و او را روح الله می نامند.

## کلید واژه ها

گرچه آن لعل لب ت عیسی رنجوران است  
دل رنجور مرا چاره ی بهبود نکرد  
در آسمان نه عجب گر به گفته ی حافظ  
سرود زهره به رقص آورد مسیحا را

دم مسیحایی - صلیب - آسمان چهارم - مریم  
مرده - زنده - روح القدس

## منبع: داستان

## موضوع: هاروت و ماروت

- ۱ دو فرشته که به زمین آمدند و فریفته ی زنی به نام زهره شدند.
- ۲ زهره اسم اعظم را از ایشان آموخت و به وسیله ی آن به آسمان رفت و تبدیل به ستاره شد.
- ۳ خدا هاروت و ماروت را تنبیه کرد و در چاه بابل آویخته شدند.
- ۴ هاروت و ماروت مظهر سحر و جادو هستند.

## کلید واژه ها

همچو هاروتم در چاه بلا مانده نگون  
در غم آن بت خورشید رخ زهره ذقن  
آنچه از بابل و هاروت روایت کردند  
سحر چشم تو بدیدم همه را شامل بود

زهره - چاه بابل - جادو - هاروت - ماروت

## منبع: پادشاهان

## موضوع: خسرو و شیرین

- ۱ خسرو پرویز، پادشاه ساسانی عاشق شیرین، شاهزاده ی ارمنی بود.
- ۲ جوانی به نام فرهاد رقیب عشقی خسرو است که برای رسیدن به شیرین حاضر به کندن کوه بیستون شد.
- ۳ نام یکی از همسرهای خسرو پرویز شکر است.
- ۴ نام اسب خسرو که بسیار به آن تعلق خاطر داشت، شبدیز بود.

## کلید واژه ها

آواز تیشه امشب از بیستون نیامد  
گویا به خواب شیرین، فرهاد رفته باشد  
بر لبش روح چو فرهاد به شیرین مایل  
بر رخس حسن چو پرویز به شکر مشتاق  
هر خسی قیمت نداند ناله ی شبخیز را  
خسروی باید که داند قدر این شبدیز را  
دستانسرای خسرو و شیرین خموش شد  
ظاهر نشد که عاقبت کوهکن چه شد

خسرو پرویز - شیرین - فرهاد - کوهکن - تیشه  
بیستون - شکر - شبدیز

## موضوع: موسی (ع)

## منبع: پیامبران

- ۱ حضرت موسی در کوه طور (در صحرای سینا) به خدا گفت: «أرنی (خود را به من بنما)». پاسخ آمد: «لن ترانی (هرگز مرا نخواهی دید)». سپس خدا به کوه تجلی کرد و موسی (ع) از عظمت او بی‌هوش شد.
- ۲ از این رو به موسی (ع)، کلیم الله می‌گویند.

### کلید واژه‌ها

تا ببینند مگر نور تجلی جمال  
همچو موسی ارنی گوی به میقات آیند  
چو رسی به طور سینا، ارنی نگفته بگذر  
که نیرزد این تمنا به جواب لن ترانی

موسی - طور سینا - ارنی - لن ترانی - تجلی

## موضوع: ابراهیم و آتش

## منبع: پیامبران

- ۱ نمرود، پادشاه زمان حضرت ابراهیم دستور داد تا او را به دلیل یکتاپرستی در آتش بسوزانند.
- ۲ ابراهیم را با منجنیق در آتش انداختند ولی آتش به فرمان خدا سرد و بدل به گلستان شد.

### کلید واژه‌ها

طبعم چو آتش تر و مردم خلیل وار  
خوشبو گلی دگر دمد از آتش ترم  
ز تب چو حسن تو افزود شد عیان که چسان  
به شعله رفت خلیل و ز گلستان برخاست

ابراهیم - خلیل - نمرود - آتش - گلستان

## موضوع: سیاوش

## منبع: پادشاهان

- ۱ نام پسر کیکاووس بود.
- ۲ سودابه همسر کیکاووس عاشق سیاوش شد ولی سیاوش او را از خود راند. پس از این، سودابه کیکاووس را بر سیاوش بدگمان ساخت و سیاوش برای اثبات بی‌گناهی خود از آتش عبور کرد و سالم بیرون آمد.
- ۳ سیاوش با فرنگیس، دختر افراسیاب پادشاه توران ازدواج کرد.
- ۴ افراسیاب به تحریک برادرش سیاوش را کشت.

### کلید واژه‌ها

بزم کیکاووس وار آرای و در وی برفروز  
ز آن چه سوگند سیاوش را ازو بود امتحان  
شاه ترکان سخن مدعیان می‌شنود  
شرمی از مظلومی خون سیاوشش باد  
ساقی ز عکس نورش گویی سیاوش است  
کآتش پناه ساخته از بهر امتحان  
بودی به درگه تو سیاوش حاشیت  
بودی به حضرت تو فرنگیس پرده‌دار

سیاوش - کیکاووس - سودابه - آتش - افراسیاب  
فرنگیس

## موضوع: اصحاب کهف

## منبع: داستان

- ۱ چند جوان یونانی که خداپرست شدند و از ترس دقیانوس، حاکم وقت که دعوی خدایی می کرد، از شهر گریختند.  
۲ به همراه سگی که همراهشان بود وارد غاری شدند و به خواست خدا ۳۰۹ سال آنجا خوابیدند. نام سگ آن‌ها قطمیر بود.

## کلید واژه‌ها

ای که به **یاران غار** مشغلی دوستکام  
غمزده‌ای بر درست چون **سگ اصحاب غار**  
کجارسی به **جوانان کهف** تا نکنی  
گذر ز مال و منال و ز گنج **دقیانوس**

اصحاب کهف - غار - دقیانوس - سگ - قطمیر

## موضوع: شق القمر

## منبع: پیامبران

- ۱ یکی از معجزات پیامبر این است که به خواست کفار ماه را به دو نیمه کرد که به «شق القمر» معروف است.

## کلید واژه‌ها

از چه شد **شق القمر** دانی ز شوق روی او  
سینه را **مه** چاک زد در وقت پیراهن دری  
از یاد تو بود آنکه **محمد** به اشارت  
غوغای دو نیمه شدن اندر **قمر** افکند

پیامبر - ماه - قمر - شق القمر

## موضوع: معراج پیامبر

## منبع: پیامبران

- ۱ پیامبر یک شب به خواست خدا به آسمان صعود کرد که این واقعه به «معراج» مشهور است.  
۲ جبرئیل که همسفر پیامبر بود، در میانه‌ی راه (سدره المنتهی) از ادامه‌ی مسیر عاجز شد و همانجا ماند.  
۳ نام اسب پیامبر در شب معراج «براق» بود.

## کلید واژه‌ها

در آن جا چون به شاخ **سدره** ره جست  
ز پریدن **پر جبرئیل** شد سست  
بر **براق** آمده چونان که **رسول** از معراج  
وز جمال تو چو فردوس برین گشته دیار

پیامبر - معراج - جبرئیل - براق - سدره

## موضوع: دارا و اسکندر

## منبع: پادشاهان

- ۱ دارا لقب داریوش سوم هخامنشی است که از اسکندر شکست خورد.  
۲ اسکندر آیینهای بر فراز منار اسکندریه بنا کرد که همه چیز را از صد مایلی نشان می داد و به «آیینهای اسکندر» مشهور است.

## کلید واژه‌ها

**آیینهای اسکندر** جام می است بنگر  
تا بر تو عرضه دارد احوال ملک **دارا**

دارا - اسکندر - آیینه

## موضوع: عهد الست

## منبع: آیهی قرآن

۱ خداوند در روز ازل از آدمیان پرسید: «أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ (آیا پروردگار شما نیستم؟)». همه پاسخ دادند: «قَالُوا بَلَى (گفتند بلی)». این پیمان به «عهد الست» معروف است. (سوره‌ی اعراف، ۱۷۲)

### کلید واژه‌ها

عهد الست - بلی - ازل

الست رَبُّكُمْ ایزد که را گفت  
که بود آخر که آن ساعت بلی گفت  
مقام عیش میسر نمی‌شود بی رنج  
بلی به حکم بلا بسته‌اند عهد الست

## موضوع: صاع بنیامین

## منبع: پیامبران

۱ هنگامی که برادران یوسف در قحطی به مصر آمده بودند تا گندم بگیرند، یوسف دستور داد صاع (پیمانه) زر را در بار برادر تنی‌اش بنیامین قرار دهند و سپس او را به جرم دزدی نگه داشت تا بدین وسیله پدرش یعقوب به مصر بیاید و او ملاقاتش کند.

### کلید واژه‌ها

یوسف - بنیامین - صاع - قحطی - کنعان - مصر

در یوسفی زن که کنعان دل را  
ز صاع لثیمان عطایای نیابایی  
ابن یامین بازگشت از مصر در قید اوفتاد  
پیر ماتم کرد ماتم تازه در کنعان من

## موضوع: یوسف (ع)

## منبع: پیامبران

- ۱ یوسف به دلیل علاقه‌ی زیاد حضرت یعقوب به او مورد حسادت برادران قرار گرفت. یک روز به بهانه‌ی بازی او را در چاه انداختند و پیراهن خونی او را نزد پدر آورده و گفتند گرگ یوسف را بلعید.
- ۲ یک کاروان یوسف را پیدا کرد و در مصر به عزیز مصر فروخت و یوسف در آن جا بالید.
- ۳ زلیخا همسر عزیز مصر عاشق یوسف شد ولی یوسف از پذیرش او امتناع کرد.
- ۴ زلیخا یوسف را به زندان انداخت ولی یوسف به دلیل توانایی تعبیر خواب آزاد شد تا خواب فرعون را تعبیر کند. سپس خود، عزیز مصر شد.
- ۵ حضرت یعقوب که در غم یوسف نابینا شده بود، با بوی پیراهن یوسف بینایی‌اش را به دست آورد.

### کلید واژه‌ها

یوسف - یعقوب - مصر - کنعان - برادران (اخوان)  
چاه - گرگ - پیراهن - زلیخا - زندان - عزیز مصر  
تعبیر خواب

یوسفان از مکر اخوان در چهند  
کز حسد یوسف به گرگان می‌دهند  
بوی پیراهن یوسف چو به یعقوب رسید  
دل او شاد شد و دیده‌ی او گشت بصیر  
عزیز مصر به رغم برادران غیور  
ز قعر چاه برآمد به اوج ماه رسید  
یوسف گمگشته باز آید به کنعان غم مخور  
کلبه‌ی احزان شود روزی گلستان غم مخور  
یوسف از تعبیر خواب مصریان دلسرد شد  
هفتصد سال است می‌بارد، فراوانی بس است

## موضوع: پرش پلک

## منبع: عقاید مردمی

۱ عوام‌الناس بر این باورند که هرگاه پلک کسی بپرد، برایش مهمان می‌آید.

## کلید واژه‌ها

من خواب دیده‌ام که کسی می‌آید / من خواب یک ستاره‌ی قرمز دیده‌ام / و پلک چشمم می‌پرد / دوباره پلک دلم می‌پرد، نشانه‌ی چیست شنیده‌ام که می‌آید کسی به مهمانی

پلک - مهمان

## موضوع: چاه علی (ع)

## منبع: امامان

۱ حضرت علی (ع) هنگامی که محزون می‌شد سرش را در چاهی فرو می‌برد و راز خویش را با چاه می‌گفت.

## کلید واژه‌ها

چون بخواهم کز سیرت آهی کنم / چون علی سر را فرو چاهی کنم

علی (و کلماتی که استعاره از او هستند مثل شیر خدا) / چاه - راز

## موضوع: علم آموزی

## منبع: پیامبران

۱ حدیثی به پیامبر منسوب است که اهمیت علم‌آموزی را بیان می‌کند. براساس این حدیث پیامبر می‌فرماید: «أطلبوا العلم من المهد إلى اللحد»: (از تولد تا مرگ طلب دانش کنید)

## کلید واژه‌ها

چنین گفت پیغمبر راسـتگوی / ز گهواره تا گور، دانش بجوی

علم (دانش) - گهواره - گور

## موضوع: سدّ اسکندر

## منبع: پادشاهان

۱ اسکندر در میانه‌ی سفر خود به قومی برخورد که از آزار موجوداتی به نام یاجوج و ماجوج گله‌مند بودند. پس برای آنان سدی ساخت تا در برابر یاجوج و ماجوج در امان باشند. (براساس آیات ۹۴-۹۷ سوره‌ی کهف)

## کلید واژه‌ها

در یوسفی زن که کنعان دل را / ز صاع لئیمان عطایای نیابی / ابن یامین بازگشت از مصر در قید اوفتاد / پیر ماتم کرد ماتم تازه در کنعان من

اسکندر - سد - یاجوج - ماجوج - ذوالقرنین

منبع: امامان

موضوع: فاتح خیبر

۱ نقل است که امام علی (ع) در جنگ خیبر که میان مسلمانان و یهودیان بود، در قلعه‌ی یهودیان را از جا برکند و از همین جا به «فاتح خیبر» مشهور گشت.

کلید واژه‌ها

شاه را مانست روز رزم در تَفّ نبرد  
اندر آن ساعت که حیدر، قلعه‌ی خیبر گرفت

علی - خیبر - قلعه

منبع: داستان‌ها

موضوع: فتح مکه

۱ بعد از فتح مکه به دست مسلمین، حضرت علی (ع) بر شانه‌ی پیامبر رفت و بت‌ها را شکست.

کلید واژه‌ها

تا به کتف روح پای عقل را  
ننه‌ی از برهان و کشف، ای بینوا  
بس نیندازی ز طاق دل به فن  
صورت این وهم‌های چون وثن  
تا بچیند رطب تازه‌ای از باغ بهشت  
رفته در دانه‌ی کعبه به سر دوش رسول

پیامبر - علی - بت - کعبه - مکه - شانه (کتف)

منبع: پیامبران

موضوع: گنج قارون

۱ قارون مرد ثروتمندی در دوره‌ی حضرت موسی (ع) بود که به دلیل ثروتش مغرور و گمراه گشت. پس به دعای موسی زمین دهان گشود و قارون و گنجش را بلعید.  
۲ مشهور است که گنج قارون هنوز در زمین در حرکت است؛ لذا به «گنج روان» مشهور است.

کلید واژه‌ها

قارون هلاک گشت و هنوز از غرور او  
آید به گوش طالب دنیا، صدای گنج  
خشنودم از خدای بدین نیستی که هست  
کز صد هزار گنج روان گنج فقر به

قارون - گنج قارون - گنج روان - موسی (ع)

منبع: آیه‌ی قرآن

موضوع: آیه‌ی ولایت

۱ براساس آیه‌ی ۵۵ سوره‌ی مائده، روزی امام علی (ع) در مسجد نماز می‌خواند. ناگاه سائلی وارد مسجد شد. حضرت درحالی که در رکوع بود، انگشتر خود را به آن فقیر بخشید. سپس این آیه که به «آیه‌ی ولایت» مشهور است، نازل شد.

کلید واژه‌ها

بروای گدای مسکین در خانه‌ی علی زن  
که نگین پادشاهی دهد از کرم گدا را  
حیدر که خاتمی به یکی داد در رکوع  
ضایع نماند و آیتش آمد ز کردگار

علی - گدا - رکوع - انگشتر

موضوع: تاج انوشیروان

منبع: پادشاهان

۱ تاج انوشیروان، شاه ساسانی، بسیار مرصع و درخشان بوده و بر رویش نصاب و پنجهایی درج شده بوده است.

کلید واژه‌ها

انوشیروان (کسری) - تاج

حرز جان ساز ادب کاین کلمه  
بر سر افسر کسری رقم است  
بس پند که بود آنگه در تاج سرش پیدا  
صد پند نو است اکنون در مغز سرش پنهان

موضوع: دنیا مزرعهی آخرت

منبع: حدیث

۱ اشاره دارد به حدیث پیامبر که می‌فرماید: «الدُّنْيَا مَزْرَعَةُ الْآخِرَةِ (دنیا مزرعهی آخرت است)»

کلید واژه‌ها

مزرعه (کشتزار) - آخرت

مزرع سبز فلک دیدم و داس مه نو  
یادم از کشتهی خویش آمد و هنگام درو

موضوع: هُما

منبع: عقاید مردمی

۱ پرندهای افسانه‌ای که به باور قدما اگر سایه‌اش بر سر کسی بیفتد آن شخص سعادتمند می‌شود (به نقل از فرهنگ معین).

کلید واژه‌ها

هُما - سعادت

همای اوج سعادت به دام ما افتد  
اگر تو را گذری بر مقام ما افتد

موضوع: گاو سامری

منبع: پیامبران

۱ سامری مردی از بنی‌اسرائیل در دوره‌ی حضرت موسی (ع) بود. در غیاب موسی (ع) با زر و جواهر گوساله‌ی زرینی ساخت که وقتی باد به شکم آن دمیده می‌شد، صدایی از گلویش بیرون می‌آمد. مردم هم به‌خاطر سحر سامری مدتی گوساله را به پرستش گرفتند.

کلید واژه‌ها

سامری - گوساله - گاو زرین - سحر سامری

بانگ گاوی چه صدا باز دهد عشوه مخر  
سامری کیست که دست از ید بیضا ببرد  
گوساله گرچه بهر خلاف خدای بود  
نطق از خدای داشت نه از سحر سامری

موضوع: بیژن و منیژه

منبع: پادشاهان

۱ افراسیاب پادشاه توران هنگامی که از رابطه‌ی عاشقانه‌ی دخترش منیژه با بیژن مطلع شد، بیژن را به چاه انداخت و حبس کرد. سپس رستم از ایران به توران رفت و پنهانی او را از چاه رها کرد.



**کلید واژه‌ها**

چو بیژن داری اندر چه مخسب افراسیاب آسا  
 که رستم در کمین است و نهنگی زیر خفتانش  
 شاه ترکان چو پسندید و به چاهم انداخت  
 دستگیر از نشود لطف تهمتن چه کنم

بیژن - منیژه - چاه - افراسیاب (شاه ترکان)  
 رستم (تهمتن)

**منبع: پیامبران****موضوع: چهار مرغ ابراهیم**

۱ براساس آیهی ۲۶۰ بقره، ابراهیم (ع) از خدا خواست تا چگونگی زنده کردن مردگان را به او نشان دهد. خداوند دستور داد چهار پرنده را سر بُبُرد و اجزای هریک را جداگانه بر سر کوهی قرار دهد. ابراهیم این کار را کرد، سپس آن‌ها را فراخواند، همگی زنده شدند و سالم به سوی او آمدند.

**کلید واژه‌ها**

مرغان ابراهیم بین با پاره پاره گشتگی  
 اجزای هر تن سوی سر برداشته طیاره‌ای

ابراهیم (خلیل) - چهار مرغ (چهار پرنده)

**منبع: داستان****موضوع: غدیر خم**

۱ پیامبر در آخرین حج خود (حجه الوداع) مسلمانان را در محلی به نام غدیر خم جمع کردند و حضرت علی (ع) را به‌عنوان جانشین خود معرفی کردند. (مَنْ كُنْتُ مَوْلَا فَعَلَى مَوْلَا...)

**کلید واژه‌ها**

زین سبب پیغمبر با اجتهاد  
 نام خود و آن علی، مولا نهاد  
 گفت هر کورا منم مولا و دوست  
 ابن عم من علی مولای اوست  
 آنسان که دست گل سر دست بهار رفت  
 آن روز دست یار سر دست یار رفت  
 در پرده او ولای خدا بود از ازل  
 بخت غدیر بود که پرده کنار رفت

علی - پیامبر - غدیر

**منبع: پیامبران****موضوع: ایوان مدائن**

۱ در شب میلاد پیامبر اسلام ایوان مدائن که کاخ شاهان ساسانی بود، ترک برداشت.

**کلید واژه‌ها**

چو صیبتش در افواه دنیا افتاد  
 تزلزل در ایوان کسری افتاد

پیامبر - مدائن - طاق کسری

**منبع: آیهی قرآن****موضوع: مرگ**

۱ براساس آیات ۵۷ عنکبوت، ۱۸۵ آل عمران و ۳۵ انبیاء همهی موجودات روزی می‌میرند و کسی جاودان نخواهد بود. (كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ)

## کلید واژه‌ها

ز مادر همه **مرگ** را زاده‌ایم  
بر اینیم و گردن ورا داده‌ایم  
همه **مرگ** راییم پیر و جوان  
به گیتی نماند کسی جاودان

مرگ - مردن (و فعل‌های ساخته شده از این مصدر)

## منبع: پادشاهان

## موضوع: محمود و ایاز

۱ سلطان محمود غزنوی غلامی ترک‌نژاد داشت بنام ایاز و او را بسیار دوست داشت. ماجرای عشق محمود به ایاز در ادبیات فارسی مشهور است.

## کلید واژه‌ها

**محمود** بود عاقبت کار درین راه  
گر سر برود در سر سودای **ایازم**

محمود - ایاز

## منبع: پیامبران

## موضوع: دم مسیح

۱ یکی از معجزات حضرت عیسی این بود که با نفس خود مرده را زنده می‌کرده است. لذا دم مسیح در ادبیات فارسی بسیار معروف است.

## کلید واژه‌ها

ز فضل‌ها که نوشتی یقین شدم که همی  
**دم مسیح** بر مردگان فرستادی  
رخ تو زنده کند مرده وین عجب نبود  
چه کم ز معجز عیسی است روی زیبارا

دم مسیح - انفاس عیسوی - مرده - زنده

## منبع: پادشاهان

## موضوع: جام جم

۱ جمشید پادشاه ایران جامی داشت که در آن احوال کل دنیا را می‌دانست و همه‌چیز را در آن می‌دید. لذا به آن جام جهان‌نما هم می‌گویند.  
۲ جام جمشید به کیخسرو هم نسبت داده شده است.

## کلید واژه‌ها

سالتها دل طلب **جام جم** از ما می‌کرد  
آنچه خود داشت ز بیگانه تمنا می‌کرد  
گرت هواست که چون **جم** به سر غیب رسی  
بیا و همدم **جام جهان‌نما** می‌باش  
**جام کیخسرو** است خاطر من  
که کند راز کائنات اظهار

جمشید - جام جم - جام کیخسرو - جام جهان‌بین  
جام جهان‌نما

## منبع: آیه‌ی قرآن

## موضوع: شیء عجب

۱ آیه‌ی ۵ سوره‌ی ص: «إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجَابٌ» این ترکیب شیء عجب در شعر فارسی بسیار بکار رفته و شاعران با این عبارت مضمون‌سازی کرده‌اند.

## کلید واژه‌ها

شنید این نکته را دارای هوشی  
بر آورد از درون دل خروشی  
که تا این قوم در بند حجاب‌اند  
گرفتار همین شی عجابتند

شیء عجاب

## منبع: پیامبران

## موضوع: صلیب عیسی

۱ هنگامی که یهودیان به دنبال عیسی بودند تا او را بکشند، یکی از حواریون (بنام یهوذا) جای عیسی را لو داد. اما به خواست خدا عیسی به آسمان رفت و رئیس یهودیان خود به شکل عیسی درآمد و او را اشتبهاً به صلیب کشیدند و دار زدند.

## کلید واژه‌ها

آن گمان ترسا برد مؤمن ندارد آن گمان  
کو مسیح خوبشتن را بر چلیبا می‌کشد  
باز عیسی را نگر در پای دار  
شد هزیمت از یهودان چند بار

عیسی - مسیح - چلیبا (صلیب) - دار

## منبع: داستان

## موضوع: ویس و رامین

۱ ویس و رامین از جمله‌ی عشاق ادبیات فارسی هستند.

## کلید واژه‌ها

تا نینداری که گویم لاله چون رخسار توست  
کی به گل نسبت کند رامین جمال ویس را

ویس - رامین

## منبع: داستان

## موضوع: وامق و عذرا

۱ وامق و عذرا از عشاق یونانی هستند که ماجرای عشقشان در شعر فارسی هم منعکس شده است.

## کلید واژه‌ها

وامقی بود که دیوانه‌ی عذرای بود  
منم امروز و تویی وامق و عذرای دگر

وامق - عذرا

## منبع: داستان

## موضوع: مار ضحاک

۱ ضحاک با فریب ابلیس پدرش را کشت و خود به پادشاهی نشست.  
۲ ابلیس در هیئت آشپزی نزد او آمد و برای او آشپزی می‌کرد. ضحاک خواست به او پاداش دهد ولی او خواست به‌عنوان پاداش، بر شانه‌های ضحاک بوسه بزند. ضحاک قبول کرد ولی بعد از این بوسه دو مار بر کتف او روئید. این مار ابلیس به شکل پزشکی آمد و برای آرام شدن مارها دستور داد هر روز مغز سر دو جوان را به آنها بدهند.

## کلید واژه‌ها

تو ضحاک و مارت از دوش خاست  
ولی نیشست از چشمه‌ی نوش خاست  
چو ماران ضحاک تیرش همی  
نخواهد غذا جز همه مغز سر

ضحاک - مار دوش - کتف

موضوع: بت

منبع: عقاید مردمی

۱ نام بعضی بت‌هایی که در دوره‌ی جاهلیت پرستیده می‌شدند، در شعر فارسی انعکاس یافته. مانند: لات، منات، عزی و هبل

کلید واژه‌ها

لات - منات - عزی - هبل - بت - بتکده (بتخانه) کعبه

از **مَنات** و **لات** و **عُزّی** و **هَبَل**

هر یکی دارد **بتی** اندر بغل  
گفتمش در دل من **لات** و **منات** است بسی  
گفت این **بتکده** را ز **بِر** و ز **بِر** باید کرد

موضوع: اسفندیار روئین‌تن

منبع: داستان

۱ اسفندیار پسر گشتاسب بود.

۲ گشتاسب به اسفندیار قول داده بود که اگر رستم را بکشد، شاهی را به او می‌دهد.

۳ اسفندیار روئین‌تن بود؛ یعنی بدنش در برابر هر گزندی مقاوم و شکست‌ناپذیر بود. فقط چشمش روئین نبود. لذا رستم با پرتاب تیری زهرآلود به سمت چشم شاهزاده‌ی جوان او را از پای درآورد.

کلید واژه‌ها

اسفندیار - رستم (تهمتن) - روئین‌تن - تیر گز

چو **روئین‌تن** **اسفندیار** است و هر دم

بر او فتح **روئین** دژ **آسان** نماید  
تازند رخس **بدعت** و سازند **تیر** کید  
اما **اسفندیار** مرا **تهمتن** نیند

موضوع: امام رضا (ع)

منبع: امامان

۱ مأمون، امام رضا (ع)، ولیعهد خویش را با انگور مسموم و به شهادت رساند.

کلید واژه‌ها

رضا - مأمون - زهر - انگور

هرم نفس‌هایش پر از تأثیر **زهر** است

در آتش افتاده‌ست **گویا** **مرد غربت**  
با کس نتوان گفت **ولیعهدی** **مأمون**  
خون کرد **دلم** را و شکسته **کمر** را  
من **سر** به **ولیعهدی** **دونان** **نسپارم**  
بگذارم **اگر** **بر** **سر** **این** **کار** **سرم** **را**  
**تهمت** **ز** **چه** **بندید** **به** **انگور**، **که** **خون** **کرد**  
**هم** **صحتی** **دشمن** **دیرین** **جگرم** **را**

موضوع: شداد

منبع: آیه‌ی قرآن

۱ شداد نام پادشاه مشرکی بود که برای رقابت با خداوند خواست در این دنیا بهشتی مشابه بهشت خدا بسازد. اما وقتی این کار به اتمام رسید، هنگام ورود به باغش مُرد و نتوانست وارد آن شود. بهشت شداد به باغ ارم معروف است.

**کلید واژه‌ها**

شداد - باغ ارم - بهشت

مفروش به **باغ ارم** و نخوت **شداد**  
یک شیشه می و نوش لبی و لب کشتی**منبع: داستان****موضوع: هبوط آدم**

۱ خدا پس از خلق آدم و حوا آنها را از خوردن میوه‌ی ممنوعه منع کرد (لا تقربا هذه الشجرة). سپس شیطان آنها را فریفت تا بالاخره از آن میوه خوردند و خدا آنها را از بهشت بیرون کرد و به روی زمین هبوط کردند (إهبطاً منها جميعاً)

**کلید واژه‌ها**آدم - حوا - ابلیس - گندم - بهشت - هبوط  
عصیانچنان در بوت‌هی تلقین مرا بگداخت کاندرا من  
نه شیطان ماند و **وسواسش**، نه **آدم** ماند و **عصیانش**  
پدرم **روضه‌ی رضوان** به **دو گندم** بفروخت  
من چرا ملک جهان را به **جُوی** نفروشم؟**منبع: داستان****موضوع: لیلی و مجنون**

۱ جوانی به نام قیس بنی عامر عاشق دختری از قبیله‌ی خود به نام لیلی شده بود. پدر لیلی با این ازدواج مخالف بود و دختر خود را به شخصی به نام ابن السلام داد. قیس از شدت حزن و دیوانگی سر به بیابان گذاشت و به مجنون معروف شد.

**کلید واژه‌ها**

قیس - مجنون - لیلی - ابن السلام

شب‌ی مجنون به **لیلی** گفت کای محبوب بی‌همتا  
تو را عاشق شود پیدا ولی **مجنون** نخواهد شد  
**لیلا** دوباره قسمت **ابن السلام** شد  
عشق بزرگم آه چه آسان حرام شد**منبع: پیامبران - داستان‌ها****موضوع: آب حیات**

۱ چشمه‌ای به نام آب حیات وجود دارد که هرکس از آن بنوشد عمر جاودان می‌یابد. در تاریخ دو نفر به دنبال آن بوده‌اند. حضرت خضر آن را نوشید و عمر جاوید یافت ولی اسکندر نتوانست به آن برسد.  
۲ چشمه‌ی آب حیات در تاریکی و ظلمت است.

**کلید واژه‌ها**خضر - اسکندر - آب حیات - آب حیوان - آب بقا  
آب جاودانگی - سیاهی - ظلمت - عمر ابدز کار بسته میندیش و دل شکسته مدار  
که **آب چشمه‌ی حیوان** درون **تاریکی** ست  
گرت هواست که با **خضر** همنشین باشی  
نهان ز چشم **سکندر** چو **آب حیوان** باش**منبع: پیامبران****موضوع: حضرت نوح**

۱ حضرت نوح بیش از هزار سال عمر کرد. از این‌رو عمر نوح معروف است.  
۲ نوح قوم خود را به دلیل کفر و شرکشان نفرین کرد و خود به فرمان خدا کشتی‌ای ساخت تا از طوفان که عذاب الهی بود برهد. سرانجام عذاب نازل شد ولی نوح و پیروانش سوار بر کشتی شدند و از مهلکه رهیدند و بعد از اتمام طوفان بر سر کوه جودی پهلو گرفتند.

۳ پسر نوح «کنعان» جزو کافران بود و نهایتاً در طوفان غرق شد.

**کلید واژه‌ها**

نوح - عمر نوح - کشتی - طوفان - پسر نوح

تنت درست و سرت سبز باد و پشت قوی  
**بقات** بادا چون **نوح** نهصد و پنجاه  
 دین و ملت نی و بر جان نقش حکمت دوختن  
**نوح** و **کشتی** نی و در دل عشق **طوفان** داشتن  
**پسر نوح** با بـدان بنشست  
 خانـدان نبـوتش گـم شـد

**منبع: پیامبران**

**موضوع: موسی و وادی ایمن**

- ۱ شبی موسی به همراه همسرش در وادی ایمن (صحرای سینا) می‌رفتند. موسی آتشی دید و رفت تا شعله‌ای از آن بیاورد. ناگهان دید به جای آتش، درختی نورانی است که می‌گوید: «انا الله» همان شب موسی به رسالت مبعوث شد.
- ۲ در همین شب خدا به او معجزه آموخت؛ بدین صورت که وقتی عصایش را به زمین می‌انداخت تبدیل به مار می‌شد.
- ۳ وقتی عصایش را در پهلویش می‌برد نوری عظیم همه‌جا را فرا می‌گرفت که به «ید بیضا» مشهور است.

**کلید واژه‌ها**

موسی - وادی ایمن - طور سینا - درخت - آتش - ید

شب تار است و ره **وادی ایمن** در پیش  
**آتش طور** کجا موعد دیدار کجاست  
 از **درخت**، **اِنّی اُنّا الله** می‌شنید  
 با کلام انوار می‌آمد پدید  
 آب هر آهن و سنگ ار بشود نیست عجب  
 که دم **آتش طور** از **ید بیضا** شنوند

**منبع: داستان**

**موضوع: صور اسرافیل**

- ۱ در روز قیامت، اسرافیل که از فرشتگان مقرب است در صور می‌دمد و همه‌ی مردگان را زنده می‌سازد.

**کلید واژه‌ها**

اسرافیل - صور - قیامت

سـازد اسـرافیل روزی ناله را  
 جان دهد پوسیده‌ی صد ساله را  
 زنده دل آن کس است که در عشق و آه سرد  
 هر روز صد **قیامت** و صد **نفخ صور** یافت

**منبع: امامان**

**موضوع: دجال**

- ۱ شخصی است که در روز قیامت سوار بر خر خود مردم را به گمراهی دعوت می‌کند.
- ۲ دجال یک چشم دارد و به دجال اعور معروف است.
- ۳ در بعضی روایات به دست حضرت مهدی و در بعضی روایات به دست حضرت عیسی کشته می‌شود.

**کلید واژه‌ها**

دجال - دجال اعور - خر دجال - مهدی - عیسی

مال را **دجال** دان و عشق را **عیسی** شناس  
 چون شدی از خیل عیسی گردن دجال زن  
 کجاست صوفی **دجال** فعل ملحد شکل  
 بگو بسوز که **مهدی** دین پناه آمد

## موضوع: ابوجهل و ابولهب

## منبع: داستان

۱ ابوجهل و ابولهب از دشمنان سرسخت پیامبر بودند.

## کلید واژه‌ها

ابوجهل - بولهب - محمد

چه بود اندر ازل ای مرد ناهل  
که این یک شد محمد و آن ابوجهل  
احمد که سر آمد عرب بود  
هم خسته‌ی خار بولهب بود

## موضوع: خلقت آدم

## منبع: داستان

۱ مطابق آیات قرآن، خدا انسان را از صلصال (گل خشک) آفریده.

## کلید واژه‌ها

آدم - گل - طین - صلصال - حمأ مسنون

دوش دیدم که ملائک در میخانه زدند  
گل آدم بسرشتند و به پیمانانه زدند  
فرشته معنی او دید در گل آدم  
نبود سجده مر او را بصورت صلصال

## موضوع: حلاج

## منبع: داستان

۱ حسین بن منصور حلاج عارفی بود که گفت انا الحق. به خاطر این حرفش او را به دار آویختند.

## کلید واژه‌ها

منصور - حلاج - دار - انا الحق

هر که حلاج صفت کرد سری بر سر دار  
در ره عشق به هر جا که رود منصور است  
گفت آن یار کزو گشت سر دار بلند  
جرمش این بود که اسرار هویدا می‌کرد  
باز این که بود گفت انا الحق که هر درخت  
در پاسخ انا الحق وی دار می‌شود

## موضوع: استراق سمع شیاطین

## منبع: آیه‌ی قرآن

۱ اشاره دارد به آیات ۱۶ تا ۱۸ سوره‌ی حجر: «وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجاً وَ زَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ / وَ حَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ / أَلَا مَنْ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ» (به راستی که ما در آسمان‌ها برج‌هایی قرار دادیم و آن را برای بینندگان آراستیم - و آن را از هر شیطان رانده‌شده‌ای حفظ کردیم - مگر آن که دزدانه بشنود [استراق سمع] که شهابی روشن او را دنبال می‌کند).

## کلید واژه‌ها

شیطان - استراق سمع - شهاب

می‌کند ثابت به برهان‌های قاطع تیغ تو  
کو شهاب ثاقب است و خصم شیطان رجیم  
دیو چون استراق سمع کند  
آتشش احتراق جمع کند

## موضوع: انگشتر سلیمان

## منبع: پیامبران

۱ حضرت سلیمان انگشتری داشت که بر نگین آن اسم اعظم نوشته شده بود و به واسطه‌ی همین اسم اعظم بر تمام موجودات حکومت می‌کرد. روزی شیطان این انگشتر را ربود و چهل روز بجای سلیمان حکومت کرد تا این که آصف برخیا، وزیر سلیمان با درایت خود انگشتر را پس گرفت.

## کلید واژه‌ها

من آن نگین سلیمان به هیچ نستادم  
که گاه‌گاه بر او دست اهرمن باشد  
سزد کز خاتم لعلش زخم لاف سلیمانی  
چو اسم اعظمم باشد چه باک از اهرمن دارم

سلیمان - انگشتر - شیطان - آصف - اسم اعظم

## منبع: آیه‌ی قرآن

## موضوع: ستارگان

۱ خداوند در قرآن از ستارگان به‌عنوان چراغ‌ها و زیور آسمان یاد کرده است. (آیات ۱۲ فصلت، ۵ ملک، ۶ صافات)

## کلید واژه‌ها

مشاعل فلکی را ز کارخانه‌ی صنع  
بهین و خوب‌ترین رنگ و شکل فرموده‌ست

ستاره - کوکب - زینت - چراغ

## منبع: آیه‌ی قرآن

## موضوع: ذکر گفتن موجودات

۱ مطابق آن چه در قرآن آمده، تمام موجودات زمینی و آسمانی، همگی خدا را عبادت می‌کنند و تسبیح‌گوی او هستند (يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ)

## کلید واژه‌ها

کوه و دریا و درختان همه در تسبیح‌اند  
نه همه مستمعی فهم کند این اسرار  
گفتم این شرط آدمیت نیست  
مرغ تسبیح‌گوی و من خاموش

تسبیح - عبادت - ذکر

## منبع: پیامبران

## موضوع: عصای موسی (ع)

۱ یکی از معجزات حضرت موسی (ع) این بود که با انداختن عصایش، عصا تبدیل به اژدها می‌شد و با همین کار به ساحران فرعون غلبه کرد.

## کلید واژه‌ها

منکر مباحش بنگر اندر عصای موسی  
یک لحظه آن عصا بُد یک لحظه اژدها شد

موسی - عصا - اژدها - معجزه

## منبع: عقاید مردمی

## موضوع: دیو سفید

۱ رستم در خوان هفتم خود دیو سفید را در مازندران کشت.



### کلید واژه‌ها

وصف کرده‌ست او که رستم کشت در مازندران  
گنده پیر جادو و دیو سپید و شیر نر

رستم - دیو سپید - مازندران

### منبع: آیهی قرآن

### موضوع: آیهی ۸۴ سورهی اسراء

- ۱ در آیهی ۸۴ سورهی اسراء آمده است: «كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ (هرکس بر پایه‌ی خلق و خوی و عادت‌های خود عمل می‌کند)».
- ۲ مولانا در داستان موسی و شبان می‌گوید:

هر کسی را سیرتی بنه‌آده‌ام  
هر کسی را اصطلاحي داده‌ام

- ۳ این بیت از زبان حضرت حق بر موسی نازل می‌شود.

### کلید واژه‌ها

سیرت - ذات و فطرت الهی

### منبع: آیهی قرآن

### موضوع: آیهی ۷۲ سورهی حجر

- ۱ در آیهی ۷۲ سورهی حجر آمده است: «لَعْمَرِكُ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ (به جان تو سوگند، آنان در مستی خود فرو رفته و سرگردان بودند)».

### کلید واژه‌ها

پیامبر - لعمرک - سوگند

خورده‌ست خدا ز روی تعظیم  
سوگند به روی همچو ماه است  
حق خورده به زندگانی‌اش سوگند  
بگشای و بخوان لعمرک از قرآن

### منبع: پیامبران

### موضوع: روح القدس

- ۱ روح القدس همان روح الهی است که مریم را بارور کرد. نام دیگر روح القدس، روح الله است. به همین سبب به خود عیسی هم «روح الله» می‌گویند.

### کلید واژه‌ها

عیسی - مریم - روح القدس

مریم بکر معانی را منم روح القدس  
عالم ذکر معالی را منم فرمانروا  
فیض روح القدس از باز مدد فرماید  
دیگران هم بکنند آنچه مسیحا می‌کرد

### منبع: عقاید مردمی

### موضوع: دیوانه و ماه

- ۱ قدما معتقد بودند مجنون اگر به ماه نگاه کند، دیوانه‌تر می‌شود.

## کلید واژه‌ها

بگفتا دوری از مه نیست در خور  
بگفت آشته از مه دور بهتر

ماه - دیوانه

## منبع: داستان

## موضوع: سجدهی فرشتگان

۱ خداوند پس از خلق آدم به فرشتگان امر کرد به انسان سجده کنند (أَسْجُدُوا لِآدَمَ). همه سجده کردند بجز ابلیس.

## کلید واژه‌ها

ملک در سجدهی آدم زمین بوس تو نیت کرد  
که در حسن تو لطفی دید بیش از حد انسانی

آدم - فرشته (ملک) - سجده

## منبع: امامان

## موضوع: لا فتی...

۱ در منابع اسلامی گفته شده که پس از دلاوری‌های حضرت علی (ع) در جنگ اُحُد، جبرئیل فرود آمد و گفت: «لا فتی الا علی، لا سیف الا ذوالفقار (هیچ جوانمردی چون علی و هیچ شمشیری چون ذوالفقار نیست)»

## کلید واژه‌ها

ز آسـمان از بـرای نصـرت او  
آیـه‌ی لا فتـی فرسـتادم

علی - لا فتی

## منبع: پیامبران

## موضوع: یوسف و زنان مصری

۱ زلیخا بخاطر عشق ورزیدن به یوسف مورد سرزنش زنان مصری قرار گرفت. از این رو برای تبرئه‌ی خود آنها را به یک میهمانی دعوت کرد و از یوسف خواست از آنان پذیرایی کند. تمام زنان به‌دلیل زیبایی یوسف محو او شدند و دستان خود را بریدند.

## کلید واژه‌ها

گرش بیننی و دست از ترنج بشناسی  
روا بود که ملامت کنی زلیخا را

یوسف - زلیخا - ترنج

## منبع: پیامبران

## موضوع: زبور داوود

۱ نام کتاب حضرت داوود، زبور یا مزامیر است که مجموعه‌ای از سرودهاست.

## کلید واژه‌ها

چو داوود آیت سرگشتگان خوان  
زبـور عشق بر آشفتگان خوان  
همه گویند و سخن گفتن سعدی دگر است  
همه دانند مزامیر نه همچون داوود

داوود - زبور - مزامیر

## منبع: داستان

## موضوع: شغاد

۱ شغاد نام برادر ناتنی رستم است که به تحریک شاه کابل بر سر راه رستم چاهی کند. رستم در چاه افتاد و مرد. رستم در لحظه‌ی آخر زندگی‌اش از قعر چاه تیری به سمت شغاد زد که او را به درخت دوخت.

### کلید واژه‌ها

رستم - شغاد - چاه

زخم آنچنان بزن که به رستم، شغاد زد  
زخمی که حیل‌ه بر جگر اعتماد زد  
بردوخت یک خدنگ تو صد خصم را به هم  
بر هیأتی که تیر تهمت‌ن تن شغاد

### منبع: حدیث

### موضوع: زندان دنیا

۱ نقل است که پیامبر فرمودند: «الدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ (دنیا زندان مؤمن است)»

### کلید واژه‌ها

دنیا - زندان

چو دنیا، مؤمنان را هست زندان  
مشو ساکن در این زندان چو زندان  
چو دانستی که سجن مؤمنان است  
کسی کاو را نخواهد مؤمن آن است

### منبع: آیهی قرآن

### موضوع: حبل الوريد

۱ «نَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ (سورهی ق، ۱۶) ما از رگ گردن به انسان نزدیک‌تریم»

### کلید واژه‌ها

رگ گردن - خدا

اگرچه از رگ گردن تویی نزدیک‌تر با من  
تو را هر لحظه از جایی من سر در هوا جویم  
بیدلی در همه احوال خدا با او بود  
او نمی‌دیشد و از دور خدایا می‌کرد

### منبع: پیامبران

### موضوع: ایوب

۱ حضرت ایوب (ع) مورد امتحان خدا قرار گرفت. ابتدا تنگدست شد و سپس فرزندانش را از دست داد و خودش بیمار شد. در بدنش کرم افتاد ولی بر همه‌ی این بلاها صبر کرد. خداوند که صبر و ایمان او را دید، چشمه‌ای زیر پایش جوشاند که ایوب وقتی خود را در آن شست، دوباره جوان و سالم شد. از این رو صبر ایوب در شعر فارسی بسیار آمده است.

### کلید واژه‌ها

ایوب - صبر ایوب - بلا - کرم (گاهی هم شاعران «کرمان» را که جمع کرم است، در کنار کرمان که نام شهر است می‌آورند و جناس همسان می‌سازند).

هفت سال ایوب با صبر و رضا  
در بلا خوش بود با ضعیف خدا  
جان همچو ایوب نبی در ذوق آن لطف و کرم  
با قالب پر کرم خود اندر بلا پا کوفته

### منبع: داستان

### موضوع: زال

- ۱ زال فرزند سام و پدر رستم است.
- ۲ زال در هنگام تولد سپید مو بود. به همین دلیل سام او را در کوه البرز رها کرد و سیمرغ از او مراقبت کرد تا رشد کرد.
- ۳ زال به رودابه دختر شاه کابل علاقه‌مند شد و با او ازدواج کرد.
- ۴ لقب زال «دستان» است.

## کلید واژه‌ها

زال - داستان - سیمرغ (عنقا) - رودابه

چون زال به طفلی شده‌ام پیر ز احداث  
 زن است که رد کرده‌ی احرام و احباب  
 خرسندی من دل دهمم گر نهد خلق  
 سیمرغ غم زال خورد گر نخورد باب  
 زال ار چه موی چون پر زاغ آرزو کند  
 بر زال کی محبت عنقا برافکنند  
 به مهلتی که سپهرت دهد ز راه مرو  
 تو را که گفت که این زال ترک داستان گفت

## منبع: پیامبران

## موضوع: صوت داوود

۱ حضرت داوود به خوش صدایی معروف است؛ به حدی که می‌گویند وقتی کتابش را با آواز می‌خوانده، پرنده‌ها از پرواز می‌ایستادند و کوه‌ها با او همخوانی می‌کردند.

## کلید واژه‌ها

داوود - صوت داوود - لهجه‌ی داوود - زبور

تو از اول سلامت پاسخ بدرود با خود داشت  
 اگرچه سحر صوتت جذبه‌ی داوود با خود داشت  
 باز آمدی که ما را در هم زنی به شوری  
 داوود روزگاری با نغمه زبوری

## منبع: داستان

## موضوع: حاتم طایی

۱ حاتم مردی از قبیله‌ی طی که از بخشندگان عرب است که به «سخا» معروف است.

## کلید واژه‌ها

حاتم - جود (سخا)

اگر ز حاتم طی شاعران سخن رانند  
 دهند جمله گواهی بر او به جود و سخا

## منبع: پادشاهان

## موضوع: عدل انوشیروان

۱ انوشیروان به عدل مشهور است. پیامبر که در زمان انوشیروان به دنیا آمد، می‌فرماید: «وُلِدْتُ أَنَا فِي زَمَنِ السُّلْطَانِ الْعَادِلِ»  
 ۲ انوشیروان در شهر زنجیری گذاشته بود که مستقیماً به تخت او وصل بود. هر که تظلمی داشت آن زنجیر را به صدا درمی‌آورد و او متوجه می‌شد و دادرسی می‌کرد.

## کلید واژه‌ها

انوشیروان - زنجیر (سلسله) - عدل

من چو مظلومان از سلسله‌ی نوشیروان  
 اندر آویخته زان سلسله‌ی زلف دراز  
 زان حلقه‌ها که کردی در گوش ظالمان را  
 زنجیر عدل بسته نوشیروان عادل

## منبع: امامان

## موضوع: ضامن آهو

۱ امام رضا ضمانت آهویی را که در دام شکارچی بود کرد تا آهو به بچه‌اش شیر بدهد و دوباره برگردد. از این‌رو ایشان در بین شیعیان به ضامن آهو مشهورند.

**کلید واژه‌ها**

مش‌تاق زی‌بارت تا جبهه‌ی طاعت  
بر خاک تو س‌ایم یا ضامن آهو

رضا - ضامن - آهو

**منبع: امامان****موضوع: ساقی کوثر**

۱ کوثر نام چشمه‌ای در بهشت است. شیعیان معتقدند که امام علی (ع) ساقی کوثر است.

**کلید واژه‌ها**

سوار دین، پسر عمّ پیمبر  
شجاع صدر، صاحب حوض کوثر  
ساقی کوثر امام رهنمای  
ابن عمّ مصطفی، شیر خدای

ساقی کوثر - علی (ع)

**منبع: آیه‌ی قرآن****موضوع: توحید**

۱ آیه‌ی «قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ» در شعر فارسی به گونه‌ی تضمین بسیار تکرار شده است. در جایی هم که «قُل» به تنهایی می‌آید، معمولاً به همین آیه دلالت دارد. مانند بیت زیر:

**کلید واژه‌ها**

آن با و تا شکن که به تعریف او گرفت  
هم قاف و لام رونق و هم کاف و نون به‌ها  
که یکی هست و هیچ نیست جز او  
وحده لا اله الا هو

ساقی کوثر - علی (ع)

**منبع: آیه‌ی قرآن****موضوع: علق**

۱ آیه‌ی ۲ سوره‌ی علق: «خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ: انسان را از علق (خون بسته) آفرید.»

**کلید واژه‌ها**

بخوان ای بارگاه کبریا را بهترین بنده  
بخوان بر نام قدس پرشکوه آفریننده  
خداوندی که انسان را از خون بسته می‌سازد

علق - خون بسته - خدا - انسان

**منبع: پادشاهان****موضوع: قیصر**

۱ لقب پادشاهان قدیم روم «قیصر» بوده است.

**کلید واژه‌ها**

قیصر روم بزرگ است ولیکن به قیاس  
گر مباحث کند با تو یکی مسکین است

روم - قیصر

**منبع: پادشاهان****موضوع: گاو و فریدون**

- ۱ جمشید شاه ایران دچار کبر شد و ادعای خدایی کرد و شروع به ستم‌ورزی کرد.
- ۲ ضحاک از نارضایتی مردم استفاده کرد و پادشاهی را از جمشید گرفت و او را با اره به دو نیم کرد.
- ۳ بعد از آشکار شدن ذات پلید ضحاک و کشتن جوانان و خوردن مغز آنان، مردم از او هم ناراضی شدند.
- ۴ کاوه‌ی آهنگر که پسرانش به‌دست ضحاک کشته شده بودند علیه او قیام کرد. پیشبند چرم خود را بر سر چوبی زد و به پرچم و نماد مبارزان تبدیل کرد (درفش کاویان).
- ۵ کاوه با همکاری فریدون (پسر آبتین) و کمک مردم، ضحاک را شکست داده و او را در کوه دماوند زندانی کردند. و فریدون پادشاه ایران شد.

## کلید واژه‌ها

فریدون - درفش کاویان - کاوه‌ی آهنگر - ضحاک  
جمشید - اره - دماوند

خاصه‌ی سیم‌رغ کیست جز پدر روستم

قاتل ضحاک کیست جز پسر آبتین

چو از جام شد پنجه‌ی جم جدا

به فرقس کشید اره دست بلا

اوست فریدون ظفر بل که دماوند حلیم

عالم ضحاک فعل بسته‌ی چاهش سزد

تو یک ساعت چو افریدون به میدان باش تا زان پس

به هر جانب که روی آری درفش کاویان بینی

او نه ضحاک است و من نه کاوه یا رب از چه رو

خون فرزندان من ریزد چنین بی بیم و باک

## منبع: داستان

## موضوع: اویس قرنی

- ۱ از اهالی یمن بود که راه زیادی را برای دیدار پیامبر آمد ولی ایشان در سفر بودند و بخاطر مراقبت از مادرش دوباره برگشت. پیامبر وقتی از سفر برگشتند فرمودند: «آئی لاجد نفس الرحمان من جانب الیمن (من بوی خدا را از جانب یمن احساس می‌کنم)».

## کلید واژه‌ها

اویس - قرن - یمن - رحمان - محمد

من و ایشان همه از پارس بزادیم ولی

نه هر آن کوز قرن زاد اویس قرن است

چون عقیق یمنی لب دلبر خندید

بوی رحمان به محمد رسد از سوی یمن

## منبع: داستان

## موضوع: بوی جوی مولیان

- ۱ می‌گویند نصرین احمد سامانی برای ییلاق از بخارا دور شده و در هرات اقامت کرده بود. مدت زیادی آنجا بماند. تمام خدمه و لشکریان دلتنگ پایتخت و خان‌ومان شده بودند. رودکی را مأمور کردند تا امیر را راضی کند که به بخارا برگردد. رودکی نزد او رفت و سرود:

بوی جولیان آید همی

یاد یار مهربان آید همی

و الی آخر

پس از توضیحات رودکی امیر به وجد آمد و سریعاً عزم پایتخت کرد.

**کلید واژه‌ها**

سالیان سبز / سالیان کودکی / سالیان سبزی  
ضمیر و سبزی زمین / بوی جوی مولیان رودکی /  
سالیان باغ بی‌درخت مدرسه ...

بوی - جوی - مولیان - رودکی

**منبع: آیهی قرآن****موضوع: اصحاب فیل**

- ۱ ابرهه با لشکریان خود از یمن به قصد تخریب کعبه آمد. ابرهه و یارانش سوار فیل بودند؛ از این رو آنان را اصحاب فیل می‌خوانند.
- ۲ وقتی اصحاب فیل داشتند به کعبه نزدیک می‌شدند، به فرمان خدا پرنده‌های کوچکی به‌نام ابابیل به پرواز درآمدند و اصحاب فیل را سنگباران کردند و کشتند. این داستان در سوره‌ی فیل مطرح شده است.
- ۳ این سال به عام‌الفیل مشهور شد. ولادت پیامبر اسلام هم در عام‌الفیل است.

**کلید واژه‌ها**

یا من آن پیل غریوان در ابره‌هام  
که سوی کعبه‌ی دیان شدنم نگذارند  
قبله‌ی من خاک بتخانه است هین ای طیر هین  
سنگسارم کن که من هم کعبه‌کن هم کافر

ابرهه - اصحاب فیل - ابابیل - کعبه - سنگسار

**منبع: پیامبران****موضوع: ابراهیم و افول‌کنندگان**

- ۱ حضرت ابراهیم برای محکوم کردن مشرکان ابتدا در ماه پرستی با آنان همراه شد، ولی وقتی روز شد گفت: «لا احب الاقلین (افول‌کنندگان را دوست ندارم)». همین کار را در رابطه با ستاره و خورشید هم کرد و نهایتاً نتیجه‌گیری کرد که الله تنها خدای این جهان است (براساس آیات ۷۶ تا ۷۹ سوره‌ی انعام)

**کلید واژه‌ها**

بگذر از خورشید و از مه چون خلیل  
ورنه در خورشید کامل کی رسی  
خورشید را کسوفی، مه را بود خسوفی  
گر تو خلیل وقتی این هر دو را بگو لا

ابراهیم (خلیل) - ماه - خورشید - آفلین

**منبع: آیهی قرآن****موضوع: مهد زمین**

- ۱ آیه‌ی ۶ سوره‌ی نبا: «أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مَهَادًا: آیا زمین را بستر آرامش قرار ندادیم؟»

**کلید واژه‌ها**

دایه‌ی ابر بهاری را فرموده تا بنات نبات در مهد زمین بی‌رورد.  
آید از مهد زمین طفل نباتی بیرون  
دایه‌ی ابر دهد پرورش او را به کنار

مهد زمین

**منبع: داستان****موضوع: بهرام گور**

- ۱ پادشاه ساسانی که به شکار گورخر علاقه‌ی بسیار زیادی داشت.

کلید واژه‌ها

کمند صید بهرامی بیفکن جام جم بردار  
که من پیمودم این صحرا نه بهرام است و نه گورش

گور - بهرام

منبع: پیامبران

موضوع: عیسی و مریم

- ۱ حضرت مریم همسر نداشت. روزی جبرئیل به فرمان خدا در آستین او دمید و به‌وسیله‌ی این روح الهی او بارور شد.
- ۲ وقتی درد زادن او را فرا گرفت، زیر نخل خشکیده‌ای نشست، به خواست خدا درخت سبز شد و مریم از آن خرما خورد.
- ۳ عیسی (ع) پس از تولد در گهواره سخن گفت و از مادر خود رفع اتهام کرد.
- ۴ مریم پیش از تولد عیسی (ع) در برابر تهمت‌های دیگران روزه‌ی سکوت گرفت.
- ۵ وقتی خواستند عیسی (ع) را به صلیب بکشند، او به خواست خدا به آسمان رفت ولی چون در جیش سوزنی بود که باقیمانده از تعلقات دنیوی بود، او را در آسمان چهارم نگه داشتند.

کلید واژه‌ها

جبرئیل وار باد معانی به فرّ او  
در آستین خاطر مریم دمیده‌ام  
عیسی وقت آمده به زمین  
باز با آسمان چارم شد  
چون مریم از عصمتکده رفته مسیحش آمده  
نخل کهن زو نو شده وز نخل خرما ریخته  
مریم گشاده روزه و عیسی ببسته نطق  
کو در سخن گشاده سر سفره‌ی سخا  
چرا سوزن چنین دجال چشم است  
که اندر جیب عیسی یافت مأوا

مریم - عیسی (ع) - آستین - نخل - خرما - نطق  
عیسی (ع) - روزه‌ی سکوت - آسمان چهارم - سوزن

منبع: داستان

موضوع: ابراهیم ادهم

- ۱ شاهزاده‌ای بود که برای شکار به صحرا رفته بود. ناگهان آهویی با او حرف زد و گفت آیا تو را برای شکار آفریده‌اند؟ ابراهیم به فکر فرو رفت، سپس مُلک و دارایی خود را رها کرد و به یکی از برجسته‌ترین صوفیان تاریخ تصوّف تبدیل شد.

کلید واژه‌ها

ملک بر هم زن تو ادهم وار زود  
تا بیابای همچو او مُلک خلود  
یا چون پسر ادهم راند به سوی آهو  
تا صید کند آهو خود صید دگر یابد

ابراهیم ادهم - آهو - مُلک

منبع: پیامبران - داستان‌ها

موضوع: مانی

- ۱ مدعی پیامبری در دوره‌ی ساسانی است.
- ۲ مانی نقاش است.
- ۳ نام کتاب مانی ارژنگ (ارتنگ) است که مصوّر است.

کلید واژه‌ها

تنش چون صورت ارژنگ زیبا  
میان چون خامه‌ی مانی مصوّر

مانی - ارژنگ (ارتنگ)



موضوع: **اَسْتَن حَنَانَه**

منبع: **پیامبران**

۱ حنانه یعنی بسیار نالنده.

۲ تا قبل از این که برای پیامبر منبر بسازند، ایشان هنگام خواندن خطبه بر ستونی چوبی تکیه می‌دادند. بعد از این که منبر ساختند، پیامبر دیگر به آن ستون تکیه نزد. آن ستون به حرف آمد و از دوری پیامبر ناله کرد. پیامبر از او خواست که یا درختی سبز در دنیا شود و یا در بهشت رشد کند، ستون دومی را انتخاب کرد.

کلید واژه‌ها

پیامبر - اَسْتَن حَنَانَه

منم **استون** آن مسجد که مسند ساخت **پیغمبر**

چو او مسند دگر سازد ز درد **هجر نالانم**

بنواخت نور **مصطفی** آن **استن حنانه** را

کمتر ز چوبی نیستی، **حنانه** شو **حنانه** شو

موضوع: **خلیفه الله**

منبع: **آیهی قرآن**

۱ اذ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰئِكَةِ اِنِّيْ جَاعِلٌ فِي الْاَرْضِ خَلِيْفَهٗ (بقره، ۳۰) آن زمان را یاد آر که پروردگارت به فرشتگان گفت: «به یقین جانشینی در زمین قرار می‌دهم».

۲ براساس این آیه انسان را خلیفه‌ی خدا بر روی زمین می‌نامند.

کلید واژه‌ها

آدم - خلیفه - بهشت

منم **خلیفه‌ی** تنه‌ای رانده از **فردوس**

خلیفه‌ای که از آغاز **تخت** و **تاج** نداشت

موضوع: **باربد و نکیسا**

منبع: **پادشاهان**

۱ خسرو پرویز، شاه ساسانی، رامشگران زیادی در دربار خود داشت؛ از جمله‌ی مشهورترین آنها باربد و نکیسا بودند.

کلید واژه‌ها

باربد - نکیسا - خسرو

از پی **خسرو** گل بلبل شیرین گفتار

نغمه‌ی **باربد** و **صوت نکیسا** آورد

موضوع: **سلیمان و مور**

منبع: **پیامبران**

۱ روزی سلیمان در وادی النمل با پادشاه موران به گفت‌وگو پرداخت. در پایان پادشاه موران سلیمان را به مهمانی دعوت کرد و ران ملخی را پیش آنها نهاد. سلیمان و لشکریانش همگی از همان ران ملخ خوردند و سیر شدند.

کلید واژه‌ها

سلیمان - مور - ران ملخ

نظر کردن به درویشان **منافی** بزرگی نیست

**سلیمان** با چنان **حشمت** نظرها بود با **مورش**

**ران ملخی** پیش **سلیمان** بردن

**عیب** است ولیکن **هنر** است از **موری**

موضوع: یونس (ع)

منبع: پیامبران

- ۱ حضرت یونس (ع) قوم خود را بخاطر شرکشان نفرین کرد و خود، آنها را ترک کرد.
- ۲ سوار کشتی شد. کشتی دچار طوفان شد. به قید قرعه یونس (ع) را در آب انداختند تا کشتی سبک شود. ماهی ای یونس (ع) را بلعید. پس از چند روز به خواست خدا او را در ساحل رها کرد.
- ۳ به یونس (ع) «ذوالنون» هم می گویند.

کلید واژه‌ها

یونس (ع) - ماهی (حوت - نهنگ)

یا همچو یونس آمده بیرون ز بطن حوت

و افتاده بر کنارهی دریا نحیف و زار

موضوع: قبطیان

منبع: داستان

- ۱ قبطیان همان فرعونیان هستند. در مقابل آنها سبطیان (بنی اسرائیل) بودند.
- ۲ هرگاه سبطیان می خواستند از رود نیل آب بردارند، آب صاف بود اما وقتی قبطیان از نیل آب برمی داشتند، آب خون آلود بود.

کلید واژه‌ها

موسی - فرعون - قبطی - سیطی - نیل - خون

نیل را بر قبطیان حق خون کند

سبیطیان را از بلا محصون کند

آب نیل است و به قبطی خون نمود

قوم موسی را نه خون بود آب بود

موضوع: غار ثور

منبع: پیامبران

- ۱ پیامبر هنگام مهاجرت از مکه به مدینه از ترس کفار به همراه ابوبکر در غار ثور مخفی شدند. به اذن خدا عنکبوتی بر در غار تار تنید و کبوتری تخم گذاشت. مشرکان چون به غار رسیدند با دیدن این علائم تصور کردند مدت هاست کسی داخل غار نرفته و از آنجا رفتند.

کلید واژه‌ها

محمد - ابوبکر (صدیق) - غار - عنکبوت - تار

صدیق و مصطفی به حریفی درون غار

بر غار عنکبوت تنیدن گرفت باز

موضوع: معنی زائده

منبع: داستان

- ۱ معنی زائده از بخشندگان معروف عرب است.

کلید واژه‌ها

معنی - سخا

کرم معنی چه معنی دارد

پیش بخشایش آن طبع جواد

موضوع: هارون

منبع: پیامبران

- ۱ هارون نام برادر حضرت موسی (ع) است که همواره یاور او بود.

## کلید واژه‌ها

برادران ز تو قادر شدند و مست ظفر  
چنان که موسی عمران به شرکت هارون

هامون - موسی

## منبع: پیامبران

## موضوع: اورنگ و گلچهر

۱ نام دو عاشق و معشوق بوده است.

## کلید واژه‌ها

اورنگ کو، گلچهر کو، نقش وفا و مهر کو  
حالی من اندر عاشقی داو تمامی می‌زنم

گلچهر - اورنگ

## منبع: پیامبران

## موضوع: داوود زره‌ساز

۱ براساس آیات ۱۰ و ۱۱ سوره‌ی سبا، یکی از معجزات حضرت داوود این بوده که آهن در دستش چون موم نرم می‌شده.

۲ شغل او زره‌بافی بوده است.

## کلید واژه‌ها

باز داوود زره‌گر را ببین  
موم کرده آهن از تَفّ جگر

آهن - موم - داوود - زره

## منبع: داستان

## موضوع: رستم و سهراب

۱ سهراب پسر رستم در جست‌وجوی پدر به ایران حمله کرد. رستم برای مقابله با او رفت. از آن‌جایی که پدر و پسر یکدیگر را نمی‌شناختند، رستم سهراب را شکست داد و شدیداً مجروح ساخت. ولی با دیدن بازوبندش او را شناخت. عده‌ای را فرستاد تا از کیکاووس نوشدارو بگیرند ولی کیکاووس عمداً تعلل کرد تا پهلوان جوان درگذشت.

## کلید واژه‌ها

یا مگر آه دل رستم دستان این دم  
نوشدارو به بر کشته پسر می‌آرد

رستم - سهراب - نوشدارو

## منبع: حدیث - امامان

## موضوع: علم علی (ع)

۱ پیامبر (ص): «انا مدینه العلم و علی بابها: من شهر علم و علی در آن است»

## کلید واژه‌ها

سوگند می‌خورم که نبی، شهر علم بود  
شهری که جز علی در دیگر نداشته است

علم - مدینه - شهر - باب

**منبع: آیهی قرآن**

**موضوع: شکر نعمت**

۱ «لئن شکرتم لازیدنکم (ابراهیم، ۷): اگر شکرگزاری کنید، بر نعمت‌تان می‌افزاییم»

**کلید واژه‌ها**

شکر نعمت - نعمت - افزون کند  
کفر نعمت - از کفت بیرون کند

شکر - شاکر - نعمت - زیاد

**منبع: آیهی قرآن**

**موضوع: عالم الغیب**

۱ عبارت «عالم الغیب و الشهاده» که اشاره دارد به غیب‌دانی و آگاهی خدا از همهٔ امور، به کرات در آیات مختلف تکرار شده.

**کلید واژه‌ها**

عطا از خلق چون جویی گر او را مال‌ده گویی  
به سوی عیب چون پویی گر او را غیب‌دان بینی

غیب - عالم - غیب‌دان

**منبع: آیهی قرآن**

**موضوع: لیس کمنله شیء**

۱ آیهٔ ۱۱ شوری: «هیچ چیز مانند او نیست».

**کلید واژه‌ها**

نتوان وصف تو گفتن که تو در فهم نگنجی  
نتوان شبهه تو گفتن که تو در وهم نیایی

شبهه خدا - بی‌مثل

**منبع: آیهی قرآن**

**موضوع: عزت و ذلت**

۱ آیهٔ ۲۶ آل عمران: «تعز من تشاء و تذلل من تشاء: هر که را بخواهی عزت می‌دهی و هر که را بخواهی ذلت می‌دهی».

**کلید واژه‌ها**

بلند آن سر که او خواهد بلندش  
نزد آن دل که او خواهد نزدش

عزت و ذلت - خواست خدا

**منبع: آیه قرآن**

**موضوع: ایاک نعبد و ایاک نستعین**

۱ فقط تو را می‌پرستیم و فقط از تو یاری می‌جوییم.

**کلید واژه‌ها**

همه درگاه تو جویم همه از فضل تو جویم  
همه توحید تو گویم که به توحید سزایی

پرستش - توحید

**منبع: آیه قرآن**

**موضوع: إهدنا الصراط المستقیم**

۱ ما را به راه راست هدایت کن.

**کلید واژه‌ها**

ملکا ذکر تو گویم که تو پاکی و خدایی  
 نروم جز به همان ره که توأم راهنمایی

صراط - راست - راه - هدایت - راهنما

**منبع: آیهی قرآن**

**موضوع: بازگشت به سوی حق**

۱ آیهی ۱۵۶ بقره: «انا لله و انا اليه راجعون: از خدائیم و به سوی او بازمی‌گردیم»

**کلید واژه‌ها**

ما به فلک بوده‌ایم یار ملک بوده‌ایم  
 باز همان جا رویم جمله که آن شهر ماست  
 (کل شیء یرجعُ اِلی أصله)

بازگشت - رجعت - انا لله

**منبع: آیهی قرآن**

**موضوع: روزی دادن خدا**

۱ آیهی ۲۱۲ بقره: «الله یرزق من یشاء بغیر حساب: خدا هر که را بخواهد بی حساب روزی می‌دهد»

**کلید واژه‌ها**

مهیا کن روزی مار و مور  
 و گر چند بی دست و پایند و زور

رزاق - روزی

**منبع: حدیث**

**موضوع: دل شکسته**

۱ اشاره دارد به حدیث قدسی: «انا عند القلوب المنسکره» که خداوند می‌فرماید: «من در دل‌های شکسته جا می‌گیرم»

**کلید واژه‌ها**

بشکن دل بینوای ما را ای عشق  
 این ساز شکسته‌اش خوش‌آهنگ‌تر است

قلب شکسته - خدا - شکسته‌دلان

**منبع: آیهی قرآن**

**موضوع: پیدایی خدا**

۱ آیهی ۱۰۳ انعام: «لا تدرکه الأبصار و هو یدرک الأبصار: چشم‌ها او را در نمی‌یابند ولی او چشم‌ها را درمی‌یابد»

**کلید واژه‌ها**

پنهان ز دیده‌ها و همه دیده‌ها از اوست  
 آن آشکار صنعت پنهانم آرزوست

پیدای پنهان - خداوند آشکار

**منبع: حدیث**

**موضوع: ضرورت علم آموزی**

۱ پیامبر (ص) فرمود: «أطلبوا العلم ولو بالصین: علم را بجوید حتی اگر در چین باشد»

کلید واژه‌ها

ز دانش در بی‌نیازی مجوی  
و گر چند از او سختی آید به روی

علم - دانش - گهواره و گور

منبع: حدیث

موضوع: حبّ وطن

۱ پیامبر (ص) فرمود: «حبّ الوطن من الایمان: وطن دوستی نشانه‌ی ایمان است»

کلید واژه‌ها

در سفر گروم بینی یا خُتن  
از دل تو کی رود حبّ وطن

وطن - محبّت وطن

منبع: حدیث

موضوع: نفی ظلم

۱ پیامبر (ص) فرمود: «المُلك یبقی مع الکفر و لا یبقی مع الظلم: حکومت با کفر می‌پاید ولی با ظلم نمی‌پاید»

کلید واژه‌ها

والا پیامدار / محمد / گفتی که یک دیار /  
هرگز به ظلم و جور نمی‌ماند برپا و استوار

ظلم - ناپایداری ستم

منبع: آیه‌ی قرآن

موضوع: همه‌ی کارها از خداست

۱ سوره‌ی انفال آیه‌ی ۱۷: «و ما رمیت اذ رمیت ولكن الله رمی: هنگامی که به سوی دشمن تیر پرتاب کردی، تو پرتاب نکردی، بلکه خدا پرتاب کرد»  
۲ اشاره به این دارد که منشأ همه‌ی اعمال بندگان خداست.

کلید واژه‌ها

ز یزدان دان نه از ارکان که کوه‌دیدگی باشد  
که خطی کز خرد خیزد تو آن را از بنان بینی

اراده‌ی خداوند - خواست پروردگار

منبع: آیه‌ی قرآن

موضوع: جاودانگی شهدا

۱ و لا تحسبن الدین قتلوا فی سبیل الله أمواتاً بل أحياء عند ربهم یرزقون

کلید واژه‌ها

من ایرانی‌ام، آرم‌انم شهادت  
تجلی هستی ست جان‌کندن من

جاودانگی شهید - شهادت

منبع: داستان

موضوع: هفت‌خوان اسفندیار

۱ اسفندیار روئین‌تن به جنگ ارجاسب که حاکم قلعه‌ی روئین‌دژ بود، رفت.

- ۲ ارجاسب، دختران گشتاسب را در آن قلعه زندانی کرده بود.  
 ۳ اسفندیار پس از گذشتن از هفت‌خوان، ارجاسب را کشت و خوه‌ران خود را آزاد کرد.

### کلید واژه‌ها

هفت‌خوان - اسفندیار - روئین‌دژ (دژ روئین)  
 روئین‌تن

اسفندیار این دژ روئین منم به شرط  
 هر هفته هفت‌خوانش به تنها برآورم  
 چو روئین‌تن اسفندیار است و هر دم  
 بر او فتح روئین‌دژ آسان نماید

### منبع: داستان

### موضوع: هفت‌خوان رستم

- ۱ دیو سپید (پادشاه مازندران) کیکاووس را جادو کرد.  
 ۲ رستم برای مقابله با او به مازندران رفت و دیو سپید بر سر راه رستم هفت‌خوان ایجاد کرد.  
 ۳ رستم هفت‌خوان را با پیروزی پشت سر گذاشت، دیو سپید را کشت و کیکاووس را نجات داد.

### کلید واژه‌ها

رستم - دیو سپید - هفت‌خوان - مازندران - جادو

وصف کرده‌ست او که رستم کشت در مازندران  
 گنده پیر جادو و دیو سپید و شیر نر  
 به شاهنامه همی خوانده‌ام که رستم زال  
 گهی بشد ز ره هفت‌خوان به مازندر

### منبع: داستان

### موضوع: ورقه و گلشاه

- ۱ عاشق و معشوقی به نام‌های ورقه و گلشاه که ابتدا هر کدام ناکام از دنیا رفتند.  
 ۲ سپس به دست پیامبر (ص) زنده شدند.

### کلید واژه‌ها

ورقه - گلشاه

عقل همه عاقلان خیره شود چون رسد  
 ورقه به گلشاه من، ویسه به رامین من

### منبع: حدیث

### موضوع: لا احمی

- ۱ حدیث پیامبر (ص): «لا احمی ثنا غلیک انت کما اثنیت علی نفسک: نمی‌توانم ثنای تو را بشمارم تو چنانی که خود را ثنا گفته‌ای»  
 ۲ از عجز و شرم زبان بستن در عبادت.

### کلید واژه‌ها

لا احمی - ثنا - زبان بستن - شرم

مانده به حضرت قدس، از شرم بسته زبان  
 لا احمی از پی این، گفته به جای ثنا  
 نی من کیم و ثنا کدام است  
 لا احمی انبیاء تمام است

### منبع: آیهی قرآن

### موضوع: پرویز و گم‌ترگوا

- ۱ خسرو پرویز از پادشاهان معروف ساسانی بود.

- ۲ پادشاهی دارای حشمت و جلال که خوان زرین و تخت زرین و اموال او مشهور است.  
۳ آیهی گم ترکوا از آیات قرآن است که مفهوم آن فانی بودن تعلقات دنیوی است.

### کلید واژه‌ها

پرویز کنون گم شد، زان گمشده کمتر گوی  
زرین تره کو بر خوان؟ رو گم ترکوا برخوان  
پرویز به هر بومی زرین تره آوردی  
کردی ز بساط زر، زرین تره را بستان

پرویز - گم ترکوا - زرین - زر - خوان

### منبع: داستان

### موضوع: فاطمه‌ی زهرا (س)

- ۱ در جنگ پیامبر (ص) و یهودیان، فدک بدون جنگ تسلیم حضرت محمد (ص) شد.  
۲ حضرت محمد (ص) فدک را به فاطمه (س) بخشید.  
۳ ابوبکر بعد از وفات پیامبر (ص) حق فاطمه را نادیده گرفت و فدک را از ایشان گرفت.

### کلید واژه‌ها

ز روزگار به دردم ز دوستان محروم  
چو مرتضی ز امامت چو فاطمه ز فدک  
ملک بخشا بنده در حرمان میمون در گهت  
چون خلافت بی علی بوده‌ست و بی زهرا، فدک

علی - فاطمه - زهرا - فدک

### منبع: پیامبران

### موضوع: سنگ‌ریزه و کف پیامبر

- ۱ روزی پیامبر (ص) (احمد، محمد) تعدادی سنگ‌ریزه (حصا) را از روی زمین برداشت و در کف دست خود قرار داد.  
۲ سنگ‌ریزه‌ها در آن هنگام تسبیح پروردگار را گفتند.

### کلید واژه‌ها

یا رب به دست او که قمر زان دو نیم شد  
تسبیح گفت در کف میمون او حصا  
آمده سنگ‌ریزه در تسبیح  
در کفش همچو ذاکران فصیح  
با معجزه‌ی احمد اگر سنگ، سخن راند  
با سنگ‌دلان از کف زید از سر طغیان

سنگ‌ریزه - سنگ - کف - احمد - تسبیح - سخن  
حصا - معجزه

### منبع: داستان

### موضوع: رضوان و بهشت و مالک و دوزخ

- ۱ نام دربان و نگهبان دوزخ، مالک است.  
۲ اسم فرشته‌ای که نگهبان بهشت است رضوان است و به همین دلیل بهشت را باغ رضوان یا روضه‌ی رضوان می‌نامند.

### کلید واژه‌ها

ای اخی دوزخ و بهشت بیست ببین  
بی‌گمان شوز مالک و رضوان  
در باغ بهشت بگشودند  
باد گویی کلید رضوان است

رضوان - بهشت - دوزخ - مالک - باغ بهشت  
روضه‌ی رضوان



## منبع: داستان

## موضوع: دَعد و رباب

۱ نام عاشق (دَعد) و معشوقی (رباب) در ادب فارسی و عرب.

## کلید واژه‌ها

رطل پر کن وصف عشق دَعد گوی  
تا چه شد کارش به آخر با رباب

دَعد - رباب - عشق

## منبع: امامان

## موضوع: امام حسین (ع)

۱ امام سوم شیعیان که چون با یزید بیعت نکرد، با سپاهیان در صحرای کربلا به دست لشکریان یزید شهید شدند.

۲ لشکریان یزید آب را بر امام و خانواده‌ی ایشان بسته بودند.

۳ سپاهیان یزید سر امام را بردند و بر نیزه کردند.

## کلید واژه‌ها

تشنه لب در کربلای هجر می‌میرم عجب  
من که بر وجه حسین از دیده می‌بارم فرات  
خورشید را بر نیزه؟ آری این چنین است  
خورشید را بر نیزه دیدن سهمگین است

حسین (ع) - کربلا - تشنه - یزید - سر - نیزه - آب

## منبع: پیامبران

## موضوع: صالح و ناقه و قوم ثمود و عاد

۱ صالح که از پیامبران خدا بود برای هدایت قوم ثمود فرستاده شد و شتری را با بچه‌اش به‌عنوان معجزه از میان کوه بیرون آورد.

۲ خداوند با ناقه‌ی صالح، قوم ثمود را آزمود. به طوری که قوم ثمود حق تعرض به این شتر (ناقه) را نداشتند.

۳ اما با گذشت زمان عده‌ای ناقه را از بین بردند و به عذاب الهی دچار گشتند.

۴ حضرت هود از پیامبرانی بود که برای هدایت قوم عاد نازل شد.

۵ قوم عاد دچار خشکسالی گشته و توبه نکردند و سرانجام ابر عذاب بر آنها نازل شد.

## کلید واژه‌ها

از کوه شنو نعره‌ی صد ناقه‌ی صالح  
وز چرخ شنو بانگ سرافیل صلابی  
نیک‌بختان بخورند و غم دنیا نخورند  
که نه بر عوج عنق ماند و نه بر عاد و ثمود  
عدوت باد چو عاد و ثمود جفت بلا  
ولیت جفت سلامت به سان صالح و هود

ناقه (شتر) - صالح - عاد - ثمود - کوه - بلا - هود

## منبع: داستان

## موضوع: بهمن و رستم و اسفندیار

۱ بهمن پسر اسفندیار است.

۲ رستم پس از کشتن اسفندیار به وصیت او پرورش بهمن را برعهده گرفت.

۳ پس از بزرگ شدن بهمن، گشتاسب (پدر بزرگ بهمن) او را به خود خواند و پس از گشتاسب به سلطنت رسید.

۴ بهمن به زابل لشکر کشید و چون رستم در آن زمان کشته شده بود گنج‌های خاندان او را به غارت گرفت.

## کلید واژه‌ها

بهمن اسفندیاری کاخ رستم، سیستان  
سیستان را بهمین آسا دادی احسنت ای ملک  
در آهن است رستم آتش کشیده تیغ  
یعنی که روز رزم، سفندار و بهمین است

بهمن - رستم - اسفندیار - رزم

## منبع: داستان

## موضوع: ایرج و سلم و تور

- ۱ فریدون قلمروش را بین سه فرزندش، ایرج، سلم و تور تقسیم کرد.
- ۲ در این تقسیم‌بندی‌ها، ایران به ایرج رسید و روم و توران به ترتیب به سلم و تور رسیدند.
- ۳ سلم و تور به ایرج رشک بردند و او را کشتند.
- ۴ نوهی ایرج سال‌ها بعد آن دو را کشت.

## کلید واژه‌ها

وفای ایرج و فرهنگ سلم و فرّ افریدون  
زبان زال و سهم سام و دست رستم داستان  
به سلم و به تور آمد این آگهی  
که شد روشن آن تخت شاهنشاهی

فریدون - ایرج - سلم - تور - شاهی

## منبع: پادشاهان

## موضوع: ارنواز و شهرناز

- ۱ ضحاک دو خواهر جمشید یعنی ارنواز و شهرناز را به زنی خود درآورد.

## کلید واژه‌ها

ز پوشیده‌رویان یکی شهرناز  
دگر پاکدامن به نام ارنواز  
چنین گفت ضحاک را ارنواز  
که شاهها چه بودت نگویی به راز

جمشید - ضحاک - ارنواز - شهرناز

## منبع: پیامبران

## موضوع: ادريس و عزرائيل

- ۱ ادريس از پیامبران بنی اسرائیل است.
- ۲ قبل از مرگ از ملک الموت (عزرائیل) خواست جانش را بگیرد.
- ۳ عزرائیل به او بهشت و دوزخ را نشان داد و ادريس پس از رفتن به بهشت دیگر بازنگشت و آنجا ماند.

## کلید واژه‌ها

بمیر ای دوست پیش از مرگ اگر می زندگی خواهی  
که ادريس از چنین مردن بهشتی گشت پیش از ما

ادريس - بهشت - عزرائيل

## منبع: پیامبران

## موضوع: مهر نبوت

- ۱ بر کتف پیغمبر نشانی بود که به مهر نبوت معروف است.

## کلید واژه‌ها

آن‌که از مَهري که بودی مصطفی را بر کتف  
مهر کرده‌ست از پس عهدش در پیغمبری

پیامبر - مهر نبوت - کتف

**منبع: پیامبران**

**موضوع: سایه‌ی پیامبر**

۱ پیامبر اسلام سایه نداشت و وقتی زیر آفتاب رد می‌شد، ابر بر سرش سایه می‌انداخت.

**کلید واژه‌ها**

پیغمبر کس و نداشتت **سایه**

پیامبر - سایه (ظل) - آفتاب - خورشید

آزاد نبودی از این طلایه  
تویی بی‌سایه و پیش تو خورشید  
چو طفلی می‌مزد انگشت امید

**منبع: آیه قرآن**

**موضوع: عظم رمیم**

۱ آیه‌ی ۷۸ سوره‌ی یس: «قال من یحیی العظام و هی رمیم: چه کسی این استخوان‌ها را درحالی که پوسیده‌اند، زنده می‌کند»

**کلید واژه‌ها**

می‌ده که دیر و زود **عظام رمیم** من

رمیم (پوسیده) - عظم (استخوان)

دستاس سالخورده‌ی گردون کند سبوس

**منبع: داستان**

**موضوع: ماه مقنع**

۱ مقنع مردی بود که در شهر نخشب هر شب ماهی از چاه بیرون می‌آورد که از جنس سیماب ساخته بود.

**کلید واژه‌ها**

صبح برآمد ز کوه چون **مه نخشب** ز چاه

مقنع - ماه - نخشب - چاه

ماه برآمد به صبح چون دم ماهی ز آب  
سه روز آن **ماه** در **چه** بود تا شب  
چو **ماه نخشب** اندر **چاه نخشب**

**منبع: آیه‌ی قرآن**

**موضوع: روح الهی**

۱ آیه‌ی ۷۲ سوره‌ی ص: «و نفخت فیہ من روحی ففَعوا لہ ساجدین: از روح خود در او دمیدم، برای او سجده کنید»

**کلید واژه‌ها**

ز لمح بالبصر شد **حشر عالم**

روح - نفخ روح - آدم

ز **نفخ روح** پی **داگشت آدم**

**منبع: پیامبران**

**موضوع: ابراهیم و اسماعیل**

۱ حضرت ابراهیم در خواب دید که باید پسرش اسماعیل را قربانی کند.

۲ او بی‌چون‌وچرا دست به این کار زد ولی از طرف خدا فرمان رسید که دیگر نیاز نیست این کار را کند و او در این مأموریت و امتحان الهی سربلند شد.

## کلید واژه‌ها

همچو اسماعیل گردن پیش خنجر خوش بنه  
در مدزد از وی گلو گر می‌گشدد تا می‌گشدد  
همچو ابراهیم دیدم شکل قربانی به خواب  
شکر لله بی عوض مقبول شد قربان من

ابراهیم - اسماعیل - قربانی

## منبع: پیامبران

## موضوع: آزر و ابراهیم

- ۱ آزر پدر ابراهیم بود و پیشه‌ی بت‌تراشی داشت.  
۲ ابراهیم یکتاپرست بود بنابراین از پدرش دوری جست و بت‌های او را شکست.

## کلید واژه‌ها

آزر مسکین که ابراهیم از او بیزار شد  
گر تو بپذیریش با پیغمبران همبر کنی  
بود با تو هدر وسواس شیطان  
چنان چون با پسر تعلیم آزر  
اگر از سیم و زر باشد ور از درّ و گهر باشد  
به ابراهیم چون شاید بت آزر فرستادن

ابراهیم - آزر - بت - پسر - پدر

## منبع: داستان

## موضوع: آرش کمان‌گیر

- ۱ از پهلوانان کمان‌دار لشکر منوچهر که برای تعیین مرز ایران و توران تیری رها کرد و آن تیر از بامداد تا نیمروز رفت تا به زمین نشست.

## کلید واژه‌ها

آرش اگر بدیدی تیـر و کمانـت را  
نشناختی ز بیم تو ترکش ز دوکـدان  
درع رسـتم ز سـنبـل آرایـد  
تیـر آرش ز عبـهـر انـدازد

آرش - تیر - کمان - کمان‌گیر یا کمان‌دار

## منبع: پیامبران

## موضوع: پشه‌ی نمرود

- ۱ خداوند لشکری از پشه برای جنگ با لشکر نمرود که دعوی خدایی داشت فرستاد. لشکر نمرود از بین رفت و پشه‌ای از بینی وارد مغز نمرود شد و باعث مرگ او شد.

## کلید واژه‌ها

بدان سگی که وفا کرد و برد نام ابد  
به پشه‌ای که غزا کرد و یافت گنج ثواب

پشه - نمرود

## منبع: آیه‌ی قرآن

## موضوع: نقاش بودن خدا (بصوركم فی الارحام...)

- ۱ طبق آیه‌ی ۶ سوره‌ی آل عمران (هو الذی یصورکم فی الارحام کیف یشاء) خداوند انسان را در رحم مادر تصویر می‌کند. بنابراین نقاش و نقش‌بند است.

**کلید واژه‌ها**

قدیمی نکوکار نیکویی پسند  
به کلک قضا در رحم **نقش‌بند**  
دهد نطفه را صورتی چون پری  
که کرده‌ست بر آب **صورتگری**؟

نقش‌بند - رحم - صورتگری

**منبع: پیامبران****موضوع: نیل و موسی**

- ۱ موسی و قومش برای فرار از ستم فرعون به رود نیل رسیدند. به امر خدا موسی عصای خود را بر نیل زد و نیل شکافته شد.
- ۲ بنی‌اسرائیل از نیل گذشتند اما فرعون و سپاهش در نیل غرق شدند.

**کلید واژه‌ها**

چو آب **نیل** دو رو دارد این شکنجه‌ی عشق  
به اهل خویش چو آب و به غیر او خونخوار  
هر **عصایی نیل** نتواند شکافت  
هر شبانی حد **موسی** کی بود

نیل - موسی - فرعون - غرق - عصا

**منبع: پیامبران****موضوع: قایل و هابیل**

- ۱ قایل و هابیل فرزندان حضرت آدم‌اند.
- ۲ قایل از روی حسادت هابیل را به قتل رساند و این نخستین قتل در اینای بشر بود.

**کلید واژه‌ها**

همیشه تا خبر زهره باشد و هاروت  
چنان که قصه‌ی **قایل** باشد و **هابیل**  
عدوت باد چو هاروت و دوست چون زهره  
ولیت باد چو **هابیل** و خصم چون **قایل**

قایل - هابیل - آدم

**منبع: پیامبران****موضوع: آدم و خاک او در کشتی نوح**

- ۱ نوح برای نجات پیروانش از طوفان یک کشتی ساخت.
- ۲ بنا بر وحی خدا نوح خاک (استخوان) آدم و حوا را با خود به کشتی برده بود.

**کلید واژه‌ها**

یار مردان خدا باش که در **کشتی نوح**  
هست خاکی که به **آبی نخر** **طوفان** را

آدم - خاک - کشتی نوح - طوفان

**منبع: داستان****موضوع: شیخ صنعان و دختر ترسا**

- ۱ شیخ صنعان یکی از پیران ساکن مکه بود و چهارصد مُرید داشت.
- ۲ به علت خوابی که دید عازم روم شد و عاشق دختری مسیحی شد و در روم ماند.

۳ مریدان بعد از مدتی در پی او رفتند و شیخ که دین را فراموش کرده بود با دیدن مریدان تمام اسرار حق را به یاد می‌آورد و همراه مریدان به مکه بازمی‌گردد.

#### کلید واژه‌ها

بت - شیخ صنعان - ترسا

ندهد طوف صنمخانه به صد حج قبول

شیخ صنعان که دلش را بت ترسا ببرد

پیر کنعان را قرار از حسن یوسف داده‌اند

شیخ صنعان را طرب از عشق ترسا کرده‌اند